

MAGDALENA CERDÀ GARRIGA

FUSTERS I IMAGINAIRES
A LA
MALLORCA MEDIEVAL (1229-1520)

ELS ARTÍFEXS DE L'ESCULTURA EN FUSTA

CONSEJO SUPERIOR DE INVESTIGACIONES CIENTÍFICAS
Madrid, 2019

ÍNDEX

AGRAÏMENTS	11
PRÒLEG.....	13
ABREVIATURES	17
INTRODUCCIÓ	19
L'estat de la qüestió.....	21
Les fonts.....	26
1. <i>FUSTERIO, FABROLIGNARIO, IMAGINARIO. QÜESTIONS DE TERMINOLOGIA</i>	33
2. <i>L'ABAST DE LA PRODUCCIÓ DEL FUSTER I DE L'IMAGINAIRE MEDIEVAL</i>	45
2.1. Obres d'art sacre	45
2.1.1. Obres d'imatgeria	46
2.1.2. Retaules	48
2.1.3. Mobiliari litúrgic: cors i faristols.....	50
2.1.4. Orgues.....	52
2.1.5. Escenografies efímeres d'ús litúrgic.....	54
2.1.6. Altres treballs d'art sacre	57
2.2. Mobiliari.....	59
2.3. Treballs vinculats a la construcció	62
2.4. Obres d'enginyeria	67
2.5. Altres treballs	70

3.	L'ENTORN FÍSIC DEL TREBALL	73
	3.1. El taller	73
	3.2. Les eines	77
	3.3. Les matèries primeres	88
	3.3.1. La fusta	89
	3.3.2. Altres materials	103
4.	EL MARC GREMIAL	109
	4.1. La confraria: la capella gremial i els sants patrons	111
	4.2. La vessant normativa	116
	4.3. El regiment de l'ofici	119
5.	L'ORGANITZACIÓ DEL TREBALL	125
	5.1. El mestre i l'accés a la mestria	125
	5.2. Oficials o fadrins	128
	5.3. L'aprenentatge	130
	5.4. Els tallers familiars	137
6.	LA MOBILITAT EN EL SECTOR	141
	6.1. Presència de mestres forans i estrangers a Mallorca	141
	6.2. Els viatges d'artesans mallorquins	151
7.	ASPECTES SOCIOECONÒMICS DEL TREBALL DEL FUSTER/IMAGI- NAIRE	157
	7.1. Preus d'obres i salaris	157
	7.2. Els lligams professionals	168
	7.3. La formació cultural i intel·lectual	178
8.	ELS FUSTERS/IMAGINAIRES EN LA VIDA SOCIAL I ECONÒMICA DEL REGNE	187
	8.1. L'estatus social	187
	8.2. L'economia	196

9. MESTRES I NISSAGUES D'ARTISTES.....	209
9.1. Els Campredon	210
9.2. Els Vilar o Desvilar	211
9.3. Pere Mates	212
9.4. Pere Morey	215
9.5. Gabriel Vilet o Valet.....	219
9.6. Els Tosquella	220
9.7. Mateu Boscà.....	226
9.8. Huguet Barxa	227
9.9. Gabriel Andreu	232
9.10. Macià Bonafè	232
9.11. Bonanat Ferriols	234
9.12. Pere Torrent.....	235
9.13. Simó Fontcuberta	236
9.14. Els Mòger	240
9.15. Jaume Febrer	246
9.16. Jaume Bassó	247
9.17. Bartomeu Pol.....	248
9.18. Antoine Dubois i Philippe Fillau.....	254
9.19. Pere Garau.....	256
9.20. Martí Comes.....	258
CONCLUSIONS.....	259
FONTS I BIBLIOGRAFIA	267
APÈNDIX I: TAULES	287
APÈNDIX II: FIGURES.....	317
ÍNDIX ONOMÀSTIC	337

PRÒLEG

El llibre que teniu a les mans tracta sobre el treball de la fusta a Mallorca entre els segles XIII i XVI, i és un estudi fet des de la disciplina de la Història de l'Art. Els seus pilars estan ancorats en una tesi doctoral elaborada i defensada l'any 2016 amb èxit davant un tribunal internacional. En conseqüència, està fet amb la voluntat de no oblidar cap aspecte significatiu del tema ni descurar cap instrument útil per obtenir informació i poder-la processar segons uns objectius clars, ben fixats i també ambiciosos.

La tesi de la doctora Magdalena Cerdà versà sobre la imatgeria medieval mallorquina, segons un esquema en tres parts dedicat al catàleg raonat de les obres, a esbrinar quina fou la seva funció originària en els contextos religiós i privat, com també al coneixement de qui en varen ser els artífexs i el context en el qual desenvoluparen la seva activitat. Les obres marianes, cristològiques i hagiogràfiques treballades foren fetes majoritàriament en fusta, la qual cosa obligà a estudiar un sector que, fins al moment, solament comptava amb aportacions puntuals i delimitades, tot i la seva rellevància. En aquest cas, obligar ha estat sinònim de permetre, atès que a l'estudi de l'escultura gòtica mallorquina hi mancava aquesta parcel·la, àmplia i significativa, per al seu coneixement. Sobre aquestes bases es desenvolupa el treball historicoartístic referit al col·lectiu dels artesans de la fusta que aquí es presenta.

L'orientació sociològica de l'estudi es manifesta des de l'índex, com també a partir dels historiadors esmentats per l'autora com a orientadors de la investigació a les pàgines introductòries, als quals sempre cal afegir el nom de Gabriel Llompart. Abast de la producció, entorn i organització del treball, marc corporatiu, aspectes socioeconòmics i de mobilitat són aspectes bàsics en l'estudi dels agents productors de les obres d'art en l'àmbit europeu. A aquests temes, l'autora hi afegeix la delimitació dels fusters i imaginaires que treballaren peces d'art sacre, un treball necessari, atès que, com s'ha dit, el nivell de coneixement del tema ho exigia.

Les aportacions específiques de *Fusters i imaginaires a la Mallorca medieval (1229-1520)*. *Els artífexs de l'escultura en fusta* són moltes i destacades des del principi del text fins al final. L'exposició d'algunes respon sols a

l'interès de qui escriu per determinats aspectes, sense negligir contribucions importants per altres òptiques. Correcció de classificacions que s'han volgut remuntar a l'Edat Mitjana i que s'han revelat errònies, quant a la definició de la tipologia de treballs que afrontaven els artesans. Fixació de les dades en què es pot parlar d'especialització pel que fa als artífexs que feren escultures de devoció. Delimitació dels artesans que es poden vincular a les diverses tipologies d'obres d'art sacre, incloses les escenografies efímeres d'ús litúrgic, com també aquells que treballaren peces de mobiliari o que es vincularen a elements de construcció —amb especial interès als teginats— o d'enginyeria. Elements de difusió del coneixement que suposen les mostres i figures preparatòries que consten als inventaris. Origen de les matèries primeres utilitzades als obradors i sobre la participació dels fusters en el circuit de compra-venda. Nova informació referida al marc gremial i a les seves normatives des del darrer quart del segle XV. Localització i anàlisi d'un gruix ingent de contractes d'aprenentatge o encartament, la qual cosa permet conèixer aspectes de l'etapa formativa dels aprenents i del seu origen. Documentació dels artesans forans i estrangers que s'establiren temporalment o indefinidament a Mallorca, especialment catalans i sards, informació que permet donar un nou valor al treball de la fusta tal com es feia en aquest context. Informació nova sobre els preus de les obres i les relacions laborals i retributives establertes entre fusters i pintors. Anàlisi dels contractes d'obres pictòriques des d'un interès nou per la fusteria i els seus artífexs. Dades inèdites sobre la participació dels fusters en la representació institucional dels artesans. Traçament de la trajectòria artística de Bonanat Ferriols, Simó Fontcuberta i Bartomeu Pol, artistes rellevants en escultura sacra, especialment el darrer, però desconeguts fins ara per l'estudi historicoartístic. I enriquiment general del que sabíem dels altres disset mestres tractats; especialment destacable per una historiadora de l'art l'atribució d'obra als Campredon, Pere Mates i Llorenç Tosquella II, artistes ben coneguts en l'àmbit d'estudi de la Corona d'Aragó. S'ha de dir que en la presentació i anàlisi de nissagues i mestres, se supera el caire biogràfic en benefici d'una tasca d'interpretació que ateny aspectes formatius i les relacions establertes entre si, a més de qüestions encaminades a delimitar i entendre les obres en les quals pogueren intervenir.

Aquests resultats s'han obtingut a partir d'una pluralitat de fonts, tractades amb la minuciositat que ha distingit sempre el treball de la doctora Magdalena Cerdà. Com no podia ser d'una altra manera, donat el caràcter de la recerca, la investigació arxivística és l'instrument fonamental que s'ha utilitzat per obtenir referències directes i indirectes dels aspectes d'interès, tasca de la qual cal destacar el bon maneig de la informació i la intel·ligència amb què s'ha afrontat la interpretació de les dades. Al respecte, l'autora es

basa en la documentació publicada en reculls i treballs diversos —passada pel filtre de la lectura de dades segons els interessos específics de la investigació— per enriquir-la amb un ampli recull de documentació inèdita de tipologia molt diversa, la qual és objecte d'un comentari detingut en el segon punt del capítol introductori. A més, s'han utilitzat puntualment els elements iconogràfics presents en fonts gràfiques —pintura i il·lustracions de manuscrits—, com també estudis antroponímics, entre tot un bagatge bibliogràfic que mereix una menció especial.

El treball de l'autora se centra en l'illa de Mallorca durant els segles del gòtic. Això no obstant, no és un estudi localista, sinó que esdevé una d'aquelles contribucions que han permès arribar al coneixement general a partir de l'especificitat en la recerca i en la interpretació que se'n desprèn. Amb el maneig d'una bibliografia molt àmplia que tracta els temes d'estudi en l'àmbit catalanoaragonès, hispànic i europeu, Magdalena Cerdà sempre parteix d'allò concret per ampliar argumentacions, corregir-les i, en definitiva, enriquir el que fins ara sabíem; i també utilitza les aportacions prèvies per obtenir informació quan no l'ha poguda trobar en el seu context. En àmbit internacional, destaquen especialment les provinents d'autors francesos, no sols perquè l'autora coneix bé la historiografia a partir d'estades d'investigació a la Universitat de Montpeller i al Centre d'Estudis Superiors de la Civilització Medieval de Poitiers, sinó també perquè ha estat pionera en aquesta parcel·la de la investigació que acosta la Història de l'Art a objectius i sistemes de treball interdisciplinaris. Així, el lector trobarà referències sobre els trets comuns i diferencials que presenten els aspectes tractats entre els diversos territoris de l'antiga Corona d'Aragó i més enllà. I, lògicament, entre els diversos artesans del context mallorquí. Referent a aquests darrers, cal posar en relleu les conclusions sobre el comportament desigual de pintors i treballadors de la fusta pel que fa a temes de mobilitat, mentre que per a aquesta qüestió, entre d'altres, s'adverteixen actuacions semblants a les dels treballadors de la pedra. És obligat recordar aquí que des del 2014 —amb la publicació parcial de resultats d'una primera tesi doctoral dedicada a l'art de la pedra a la Mallorca medieval— l'estudi de l'escultura gòtica mallorquina en conjunt romaní inacabat. Per tant, extrapolant unes frases que em dedicà fa anys el recordat Joaquín Yarza Luaces, permeteu-me dir que som davant un díptic al qual faltava una de les ales, que ara ja té.

El lector es trobarà un llibre modèlic en el plantejament; rigorós en el sistema de treball i ric en els resultats; il·lustrador de la gran importància que tingué el treball de la fusta aplicada a l'art sacre a l'illa de Mallorca. És fruit d'anys de preparació intel·lectual i instrumental, de moltes hores dedicades a la recerca i a l'estudi, i d'una actitud científica enfront als problemes plan-

tejats. Així són tots els treballs de Magdalena Cerdà, professora d'Història de l'Art a la Universitat de les Illes Balears. Pel que fa al discurs, que esdevé més fluid així com passen les pàgines, té la virtut d'aconseguir introduir-nos en el passat i vivificar-lo. Entenc que aquesta és una de les metes en la difusió dels estudis històrics, que aquí s'aconsegueix plenament.

TINA SABATER
Universitat de les Illes Balears